

УДК 336

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-81-23>

Муравський О. А.

Шевчук Д. В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні питання структури банківської системи України та умов її функціонування, які склалися протягом останніх десяти років. Проаналізовано динаміку зміни кількості банків в Україні протягом 2011-2020 рр., в т.ч. банків з іноземним капіталом та банків з 100% іноземним капіталом. Висвітлено та проаналізовано динаміку чистого прибутку (збитку) банківської системи України за період з 2011 р. по кінець 2019 р. Доведено, що при ефективному управлінні банківським сектором Національним банком України, а саме, ліквідації неефективних і неспроможних забезпечити безпечне функціонування банківської системи України комерційних банків, дозволить в подальшому забезпечити збільшення прибутковості банківської системи України, і відповідно, конкурентні умови розвитку національної економіки.

Ключові слова: банк, банківська система, кредит, капітал, чистий прибуток.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки одним з найважливіших елементів її функціонування являється ефективна банківська система. Від ефективності роботи банківської системи залежить не тільки сталий економічний розвиток країни, а й добробут населення країни та можливість не тільки великого, а й малого і середнього бізнесу вести свою діяльність користуючись банківськими послугами, що в свою чергу дає можливість державі більш ефективно слідкувати за грошовими потоками, сплачувати податки, зменшення частини «тіньової» економіки, що дасть можливість нашій державі реалізовувати більш ефективний менеджмент, і відповідно покращити макроекономічні показники.

Значущість банківської системи також полягає в тому, що комерційні банки являються одними з основних джерел, які забезпечують інвестування фінансових ресурсів в економіку країни. Створення умов для безперервного обігу капіталу між суб'єктами господарювання та забезпечення залучення тимчасово вільних коштів для нагромадження є традиційно одними з найважливіших функцій комерційних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості банківського сектору в розвитку фінансової системи є досить актуальними. За останні декілька років відбулися значні зміни українського банківського сектору, що пов'язані з закриттям ненадійних та корумпованих банків, що збільшує зацікавленість дослідників до аналізу даного процесу та наслідків, які можуть настати для економіки України. Значний внесок щодо особливостей функціонування та розвитку банківської сфери внесли: Гальперіна Д.О., Грубінка І.І., Корягіна Т.В., Сімон А.П., Тарасова О.В., Телятник В.М. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Банківська система України останніми роками характеризується постійними потрясіннями, які відображаються у змінах її основних фінансових показників. Незважаючи на значну кількість досліджень сучасного стану та основних тенденцій розвитку банківської системи, окремі питання, пов'язані з комплексною діагностикою основних фінансових показників банківської системи України, залишаються нерозкритими. Отже, можна стверджувати, що дослідження проблем сучасного розвитку банківської системи України є актуальним.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є оцінка та аналіз сучасного стану банківського сектору України та внесення пропозицій щодо підвищення ефективності роботи вітчизняних банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Станом на сьогодні не існує єдиного та чіткого трактування поняття «банківська система», тому доцільно було б розглянути визначення різних авторів, що розкривають його суть.

Осмислення вищевикладеного дає можливість запропонувати наступне визначення: банківська система – це складова фінансової системи країни, що підпадає під загальну дію економічних законів, які діють у громадянському суспільстві. Вона становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією національних банківських установ, що існують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу (певний історичний період). Банківська система є цілісним механізмом, що взаємодіє з іншими системними структурами фінансового ринку, а також як його підсистема утворює більш загальне об'єднання – економічну систему в цілому [6, с. 14].

Функціонування банківської системи має на меті забезпечити стабільну та надійну діяльність окремих банків, а також банківської системи загалом, щоб забезпечити необхідною кількістю грошей оборот ВВП, а також контролювати діяльність комерційних банків задля унеможливлення випадків порушення законодавства в банківському секторі.

Для стабільного функціонування банківської системи необхідно виконання наступних умов:

- достатня кількість банківських установ;
- ліквідація непридатних банківських і кредитних установ, що не мають належних умов і можливостей для нормального функціонування;
- наявність центрального банку, що здійснює керівну і регулюючу діяльність з іншими банківськими установами;
- наявність різноманітних банків, які здійснюють великий спектр різного роду банківських та фінансових операцій і послуг для фізичних і юридичних осіб;
- діяльність тих банківських установ, які сприяють накопиченню капіталу.

В сучасних умовах функціонування та розвитку національної економіки ставляться підви-

Основні підходи для визначення поняття «банківська система»

Автор(и)	Тлумачення поняття «банківська система»
С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова	Це сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, які діють у тій чи іншій країні в певний історичний період; складова кредитної системи. Виникає банківська система не внаслідок механічного поєднання окремих банків, а базується на заздалегідь виробленій концепції, в межах якої відводиться певне місце кожному виду банків і кожному окремому банку [1, с. 48]
Закон України «Про банки і банківську діяльність»	Банківська система України є дворівневою та складається з: 1-го рівня – Національного банку України, який є центральним банком, який проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці, а саме: ємісійним центром, встановлює офіційний курс гривні до інших валют, здійснює банківське регулювання тощо., та 2-го рівня – комерційних банків, які працюють з дозволу та під контролем НБУ на підставі індивідуальних ліцензій [3]
Кириченко О., Геленко І., Ятченко А.	Це сукупність різних видів банків та інших кредитних установ, інститутів у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму; складова частина кредитної системи [4, с. 27].
В.С. Стельмах	Це складний комплекс, який функціонує і розвивається відповідно до цілого ряду законодавчих і нормативних документів. Основним елементом цієї системи є банк – кредитно-фінансова установа, яка залучає і накопичує вільні грошові кошти підприємств, організацій, населення, а також здійснює випуск цінних паперів, кредитування народного господарства і населення на умовах платності, зворотності і строкowości [5, с. 131].
О.А. Муравський	Це сукупність різних видів взаємопов'язаних банків та інших кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму. У дворівневій банківській системі на першому рівні знаходиться центральний банк (у США – федеральна резервна система), а на другому рівні – мережа комерційних банків та інших розрахунково-кредитних установ [2, с. 37]

щенні вимоги до банківської системи, яка в свою чергу повинна сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів за умов поступової інтеграції у європейський та світовий економічний простір. Це вимагає від комерційних банків адекватного нарощування обсягів, оптимізації структури та вдосконалення організації ресурсної бази [8, с. 257].

Українська банківська система протягом останніх років суттєво знизила кількість діючих банків. Це пояснюється тим, що НБУ підвищив вимоги до прозорості діяльності банків та капіталу банку. Зниження кількості учасників ринку та посилення нерівності між ними призводять до підвищення концентрації, яка, з одного боку, сприяє зростанню ефективності та потужності банківського ринку, а з іншого – може зумовити формування олігополії чи монополії на ринку [7, с. 82].

Зменшення кількості діючих банків в Україні за останнє десятиліття представлено на рис. 1. Так, на початок 2011 року кількість комерційних банків дорівнювала 176 одиницям. За період з 2011 по 2013 роки, кількість банківських установ не змінювалась. Збільшення відбулось лише в 2014 році (з 176 до 180 банківських установ). Починаючи з 2015 року можемо спостерігати низхідну тенденцію. Так, наприклад, станом на 1 січня 2015 року кількість банківських установ складала 163 банків; на 1 січня 2016 року – 117 банківських установ; на 1 січня 2017 року – 96 банків; на 1 січня 2018 року – 82 банківських установ; на 1 січня 2019 року – 77 банків, а на 1 січня 2020 року – лише 75 банківських установ. Наприклад, за останнє десятиліття кількість діючих банків зменшилась більш ніж у 2 рази (на 101 банківську установу) з 176 в 2011 році до 75 в 2020 році.

Як можемо спостерігати з даних діаграми, період з 2011 року по 2014 рік охарактеризувався тим, що кількість банків протягом цього періоду майже не зазнавала змін, що свідчить про невтручання головного регулятора – Національного банку України в банківський сектор. Починаючи з 2015 року кількість банків почала зменшуватись в зв'язку з активною діяльністю Національного банку України по недопущенню наявності неефек-

тивних комерційних банків, які несли загрозу економіці та підривали довіру населення до банківського сектору через невиконання банківських вкладів і депозитів, що могло ще більше зменшити кількість залучених коштів в непростий для України час.

Як видно з даних діаграми, найбільш суттєве зменшення кількості банківських установ відбулось за 2015 рік, аж на 28,22% (з 163 до 117 банків). Наприклад, протягом «переломних» 2014-2016 рр. 82 банки були виведені з ринку, 17 банків були виведені з ринку в 2016 році, зокрема три банки за порушення банківського законодавства в сфері фінансового моніторингу, чотири – за непрозору структуру власності, дві банківські установи були само ліквідовані.

Збільшення відсоткової частки іноземних банків і банків із 100% іноземним капіталом можна проаналізувати за рис. 2.

Так, на початок аналізованого періоду частка іноземних банків складала приблизно 31%, а банківських установ з 100% іноземним капіталом – трохи більше 11%. Станом на 01 січня 2012 року частка іноземних банків складала 30,11%, частка банківських установ з 100% іноземним капіталом складала 12,5%; станом на 01 січня 2013 року частка іноземних банків та банків з 100% іноземним капіталом залишилась незмінною; станом на 01 січня 2014 року спостерігаємо незначне зниження, а саме, частки іноземних банківських установ до 27,22%, а банків з 100% іноземним капіталом до 10,56%; станом на 01 січня 2015 року частка іноземних банків складала приблизно 31%, а банківських установ з 100% іноземним капіталом – дещо більше 11%; станом на 01 січня 2016 року частка іноземних банків складала 35,04%, частка банківських установ з 100% іноземним капіталом складала 14,53%; станом на 01 січня 2017 року частка іноземних банків складала 39,58%, частка банківських установ з 100% іноземним капіталом складала 17,71%; станом на 01 січня 2018 року частка іноземних банків складала 46,34%, частка банківських установ з 100% іноземним капіталом складала 21,95%; станом на 01 січня 2019 року аналізовані значення досягли свого максимуму, а саме, частка іноземних банків складала 48,05%, частка банків з 100% іноземним капіталом складала 29,87%.

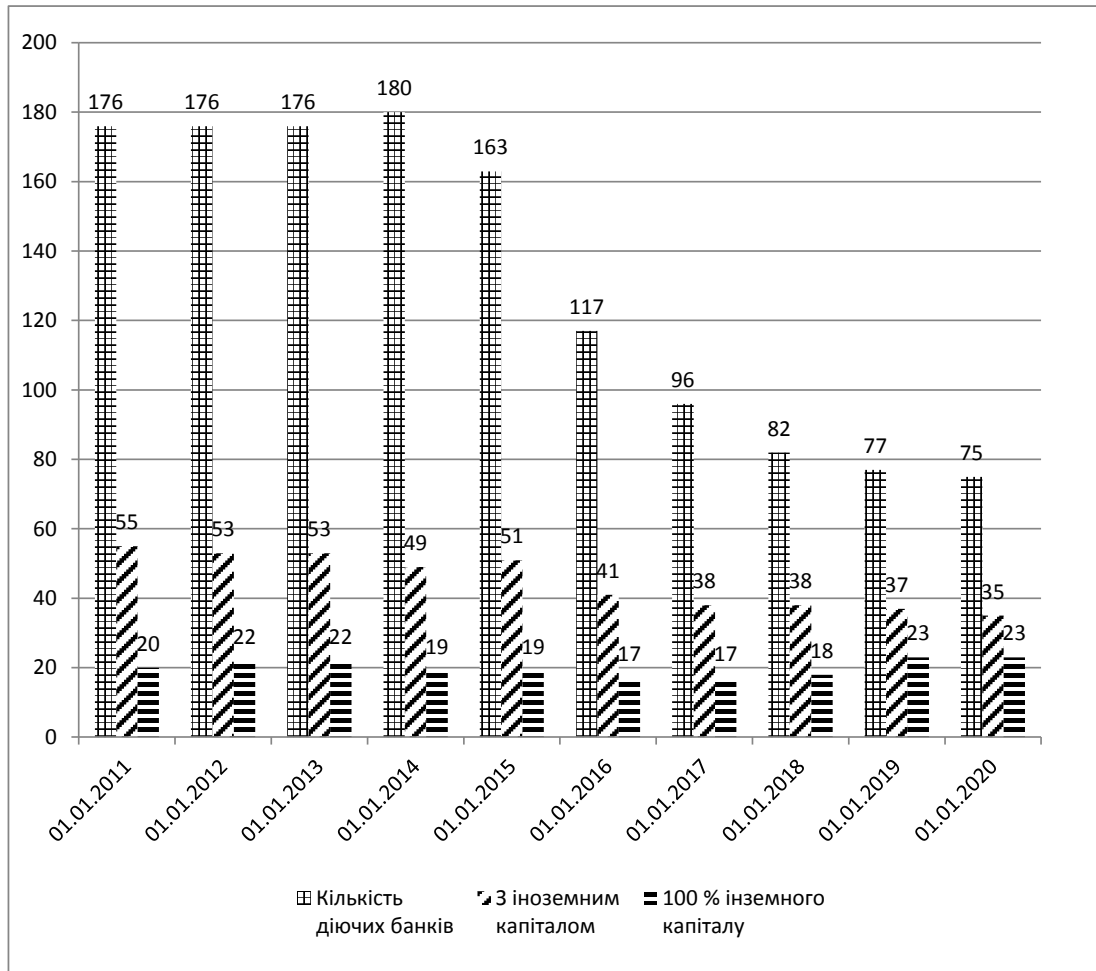

Рис. 1. Динаміка кількості банків в Україні за 2011-2020 рр., одиниць

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

Якщо брати до уваги кінець аналізованого періоду, то можна побачити, що частка іноземних банків мала тенденцію до зростання, і станом на 1 січня 2020 року становила 46,67%, що на 15,42 відсоткових пункти більше в порівнянні з початком аналізованого періоду. Питома вага банків із 100% іноземним капіталом зросла на 19,31 відсоткового пункту до 30,67%, але в абсолютному вираженні кількість банківських установ з 100% іноземним капіталом зросла лише на 3 установи. Причиною цього є суттєве зменшення українських банків, оскільки саме вони в більшості підпадали під ліквідацію.

Однією з основних причин таких значних змін в банківській системі є непрозорість діяльності великої кількості банківських установ та їх приналежність до олігархічних кланів. До різкого зменшення чисельності банківських установ, початок якого стався в 2014 році, призвела кардинальна трансформація засад і механізмів роботи української банківської системи, викорінення її застарілих проблем. Наприклад, до 2014 р. НБУ навіть не було доступу до інформації про деяких кінецьових бенефіціарів комерційних банків-резидентів України. Таким чином, незнайомі для пересічних українців комерційні банки без певного рейтингу займалися відмиванням коштів та переводили їх в офшорні зони, обслуговували невелике коло власних клієнтів без урахування реальних потреб економіки. Суттєвим рішенням української влади

було також закриття російських банків, діяльність яких була спрямована перш за все на відмивання коштів Російській Федерації.

Аналізуючи банківську систему доцільно взяти до уваги чистий прибуток (збиток) банків, динаміку зміни якого представлено на рис. 3.

Як видно за даними графіку, за підсумками 2018 р. українські платоспроможні банки вперше, починаючи з 2013 р., отримали чистий прибуток у розмірі 22339 млн. грн. Низхідну тенденцію можемо спостерігати починаючи з 2014 року, коли Україна зазнала не лише агресію з боку Російської Федерації, а й економічну кризу, яка в свою чергу відобразилася і на банківському секторі. Найбільший збиток спостерігаємо в 2016 році, який склав майже 160 млрд. грн., але завдяки заходам, які були вжиті головним регулятором вже в 2017 році можемо спостерігати зменшення збитку і встановлення висхідної тенденції. В 2019 році чистий прибуток банків склав 59634 млн. грн., що майже в 3 рази вище, ніж було у 2018 році.

Таким чином, в цілому банківська система України повільно відновлюється після кризи. Проте наявні темпи зростання кредитної активності залишають бажати кращого через низьке зростання реальної економіки, недосконалість судової системи і жорстку монетарну політику, хоч останнім часом можемо спостерігати послаблення, при цьому спостерігається низька операційна ефективність державних банків. Все це

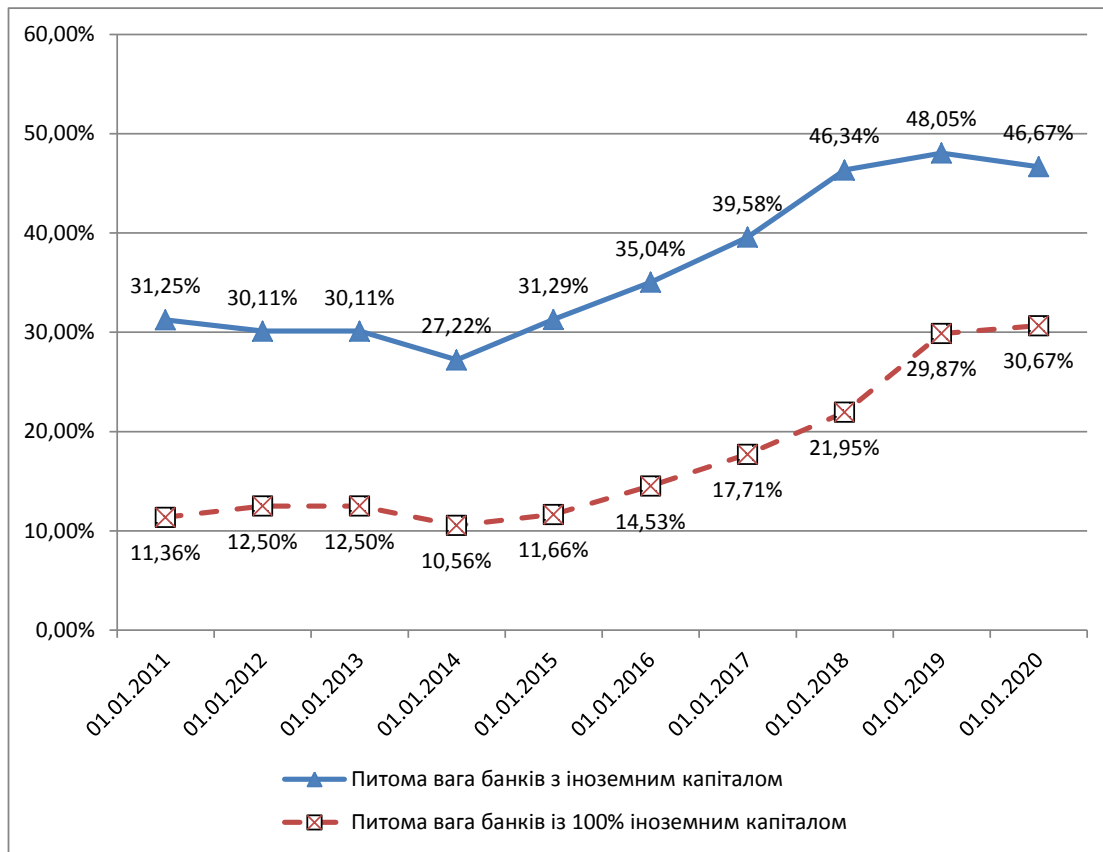

Рис. 2. Динаміка частки іноземних банків в Україні за 2011-2020 рр., %

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

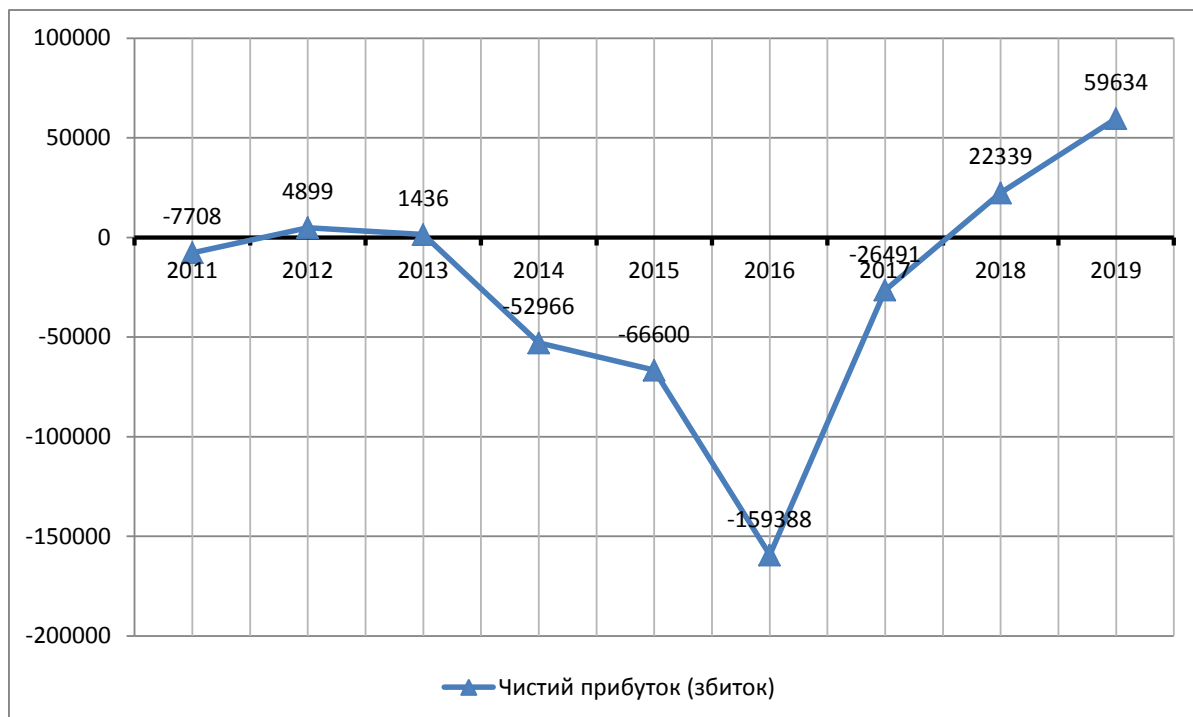

Рис. 3. Чистий прибуток (збиток) банків в Україні за 2011-2019 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі [10]

заважає процесу врегулювання проблемної заборгованості, що необхідно для очищення балансів і повноцінного виходу українських банків на новий рівень розвитку. До проблем розвитку банківської системи України також можна віднести значний вплив тіньової економіки, низький рівень капіталізації комерційних банків, високий рівень ризиків, зменшення мобілізації ресурсів банками через брак довіри до них, висока концентрація капіталу у групі найбільших банків, недостатній рівень банківського менеджменту [11].

Висновки і пропозиції. Отже, банківський сектор одним з найголовніших ланок фінансової системи, від ефективності та стабільності якого на пряму залежить подальший розвиток української економіки, що в свою чергу впливає на можливість участі в міжнародних ринках, а також активної участі в глобалізаційних процесах. Під час кризи, яку пережила Україна банки зазнали значних збитків, що вплинуло на всю банківську систему України, а також призвело до негативних наслідків.

Наразі сучасній банківській системі України притаманні такі особливості, як: військово-полі-

тична нестабільність, загальноекономічна дестабілізація, зниження довіри населення до банківського сектору та продуктів, що пропонують його суб'єкти. За таких обставин, в умовах кризи, глобалізації та євроінтеграції, необхідне правильне прийняття рішень щодо управління банківською системою України, зокрема здійснення реформування, виділення пріоритетів та шляхів розвитку даного сектору економіки. Позитивні кроки можемо спостерігати вже сьогодні. Перш за все, це найбільший прибуток банківської системи, який був отриманий в 2019 році, зниження облікової ставки НБУ, що має здешевити кредитування та дати поштовх економіці для розвитку. Банківські установи, які продовжили своє функціонування після ліквідації 2014-2016 рр. мають достатній рівень забезпеченості і стійкості, щоб відповідати вимогам НБУ та забезпечувати щоденні потреби економіки в банківській продуктах. При дотриманні планів реформування та євроінтеграції, банківська система й надалі буде мати позитивні показники, які дозволять підвищувати ефективність банківського сектору в цілому, а також добробут громадян нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Банківська енциклопедія. С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. К. : Центр наукових досліджень Національного банку України. Знання, 2011. 504 с. (Інституційні засади розвитку банківської системи України).
2. Словник-довідник з фінансового ринку для підготовки фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування». О.А. Муравський. Миронівка : ПрАТ «Миронівська друкарня», 2017. 868 с.
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III (Редакція станом на 02.04.2020). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 17.04.2020).
4. Кириченко О. Банківський менеджмент/ Кириченко О., Геленко І., Ятченко А. К. : Основи, 2000. 672 с.
5. Міщенко В.І. Роль Національного банку України в забезпеченні стабільності національної грошової одиниці. В.І. Міщенко, В.С. Стельмах. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Суми : ВВП "Мрія - 1" Лтд, 2004. Т. 9. С. 130-137.
6. Банківська система : навчальний посібник. Ю.Є. Холодна, О.М. Рац. Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. 316 с.
7. Банківська система України: територіальна структура та виклики сьогодення [Електронний ресурс]. Т.В. Мединська, І.Л. Боднарчук, С.О. Кропельницька. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2017. Вип. 13(2). С. 80-89. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2017_13\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2017_13(2)_14) (дата звернення: 17.04.2020).
8. Фінансовий механізм забезпечення сталого розвитку соціально-економічних систем : монографія. Під заг. редакцією д-ра. екон. наук Л.І. Антошкіній, д-ра економ. наук. С.А. Навроцького. Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2016. 284 с.
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: <http://www.minfin.com.ua> (дата звернення: 17.04.2020).
10. Національний банк України URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 17.04.2020).
11. Ярошевич Н.Б. Фінанси: навч. посібник. Н.Б. Ярошевич, І.Ю. Кондрат, М.В. Ливдар Львів : Видавництво "Простір-М", 2018. 298 с.

References:

1. Bankivska entsyklopediia. S.H. Arbuzov, Yu.V. Kolobov, V.I. Mishchenko, S.V. Naumenkova. K.: Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnogo banku Ukrainy: Znannia, 2011. (Instytutsiini zasady rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy).
2. Slovnyk-dovidnyk z finansovoho rynku dlia pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnosti «Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia» O.A. Muravskiy. Myronivka: PrAT «Myronivska drukarnia», 2017. 868 s.
3. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 r. № 2121-III (Redaktsiia stanom na 02.04.2020) [Elektronnyi resurs]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (accessed 17 April 2020).
4. Kyrychenko O. Bankivskiy menedzhment. Kyrychenko O., Helenko I., Yatchenko A. K.: Osnovy, 2000. 672 s.
5. Mishchenko V.I. Rol Natsionalnogo banku Ukrainy v zabezpechenni stabilnosti natsionalnoi hroshovoi odyntysi V.I. Mishchenko, V.S. Stelmakh. Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy: zb. nauk. prats. Sumy: VVP "Mriia - 1" Ltd, 2004. T. 9. S. 130-137.
6. Bankivska sistema : navchalnyi posibnyk. Yu. Ye. Kholodna, O.M. Rats. Kh.: Vyd. KhNEU, 2013. 316 s.
7. Bankivska sistema Ukrainy: terytorialna struktura ta vyklyky sohodennia [Elektronnyi resurs]. T.V. Medynska, I.L. Bodnariuk, S.O. Kropelnytska. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. 2017. Vyp. 13(2). S. 80-89. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2017_13\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2017_13(2)_14) (accessed 17 April 2020).
8. Finansoviy mekhanizm zabezpechennia staloho rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system: monohrafiia. Pid za zah. redaktsiieiu d-ra. ekon. nauk L.I. Antoshkinii, d-ra ekonom. nauk. S.A. Navrotskoho. Berdiansk: Vydavets Tkachuk O.V., 2016. 284 s.
9. Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Elektronnyi resurs]. Available at: <http://www.minfin.com.ua> (accessed 17 April 2020).
10. Natsionalnyi bank Ukrainy Available at: <http://www.bank.gov.ua> (accessed 17 April 2020).
11. Iaroshevych N.B. Finansy: navch. posibnyk. N.B. Iaroshevych, I.Iu. Kondrat, M.V. Lyvdar. Lviv: Vydavnytstvo "Prostir-M", 2018. 298 s.

Муравский А. А.

Шевчук Д. В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ БАНКОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследованы теоретические вопросы структуры банковской системы Украины и условия ее функционирования, которые сложились в течение последних десяти лет. Проанализирована динамика изменения количества банков в Украине в 2011-2020 гг., в т.ч. банков с иностранным капиталом и банков со 100% иностранным капиталом. Освещены и проанализированы динамику чистой прибыли (убытка) банковской системы Украины за период с 2011 г. по конец 2019 г. Доказано, что при эффективном управлении банковским сектором Национальным банком Украины, а именно, ликвидация неэффективных и неспособных обеспечить безопасное функционирование банковской системы Украины коммерческих банков, позволит в дальнейшем обеспечить увеличение прибыльности банковской системы Украины, и соответственно, конкурентные условия развития национальной экономики.

Ключевые слова: банк, банковская система, кредит, капитал, чистая прибыль.

Muravskiy Oleksii

Shevchuk Dmytro

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

CURRENT STATE OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Summary

This article explores the theoretical issues of the structure of the banking system of Ukraine and the conditions of its functioning that have developed over the last ten years. The dynamics of changes in the number of banking institutions operating in Ukraine during 2011-2020 was analyzed, including banking institutions that had foreign capital, as well as banking institutions with 100% foreign capital. The dynamics of the net profit (loss) of the banking system of Ukraine for the period from 2011 to the end of 2019 is highlighted and analyzed. The change in the percentage of commercial banks with foreign capital, as well as banking institutions with 100% foreign capital from 2011 to 2020 is outlined. The National Bank of Ukraine has taken concrete steps to improve the financial stability and efficiency of commercial banks, which has led to an increase in the financial result (profit) of the banking system of Ukraine, as well as a decrease in the number of banking institutions, through the elimination of unreliable and inefficient commercial banks and an increase in interest rates with foreign capital and banks with 100% foreign capital. It is proved that in the presence of quality banking management in individual banks and effective management of the banking sector as a whole, by the National Bank of Ukraine, namely, the elimination of inefficient and incapable to ensure the safe functioning of the banking system of Ukraine commercial banks, which threaten not only the financial stability of the banking sector, but also stability of the Ukrainian financial system, it may be possible to further increase the profitability of the Ukrainian banking system and, accordingly, competitive conditions for the development of the national economy. Based on the analysis of these indicators, it is revealed that the main problems of the quality functioning of the banking system of Ukraine at the present stage are: military-political instability; economic destabilization; decrease in public confidence in the banking sector and products offered by its subjects; significant devaluation of the national currency; and, as a result, a negative financial result.

Keywords: bank, banking system, credit, capital, net profit.